

Checklist: Jak na správnou formulaci otázek

Nejpoužívanější formou pořizování dat na MŠMT je dotazníkové šetření, kterému v našem textu také věnujeme největší pozornost. Správně strukturovaný dotazník s dobře formulovanými otázkami a možnými odpověďmi je předpokladem úspěchu celého výzkumu. V této příloze naleznete přehled častých chyb, které se v otázkách objevují a kterým je nutné se vyhnout.

#	Na co si dát pozor.	✓
1.	<p>Všechny otázky v dotazníku jsou nezbytné. Čas respondentů je drahý. Je tak nutné zkontrolovat, zda všechny pokládané otázky jsou v souladu s těmi výzkumnými. Jako výzkumníky nás vždy zcela jistě napadne celá řada otázek, na které by bylo zajímavé znát odpověď. Je však potřeba ptát se skutečně pouze na to, co nám pomůže k zodpovězení výzkumných otázek. Zároveň není potřeba se ptát na otázky, jejichž odpovědi si můžeme zjistit jinde. Například se neptáme ředitele školy na IČO školy, protože si IČO můžeme najít v Rejstříku škol a školských zařízení a data si napojit.</p>	
2.	<p>Položená otázka měří opravdu to, co měřit chceme. Je vždy dobré udělat test validity (zda opravdu měříme to, co chceme). Měří například testy inteligence opravdu hodnotu IQ nebo jen schopnost dobře se připravit na test? Validita se však těžko posuzuje, často se například používá korelace s jinými proměnnými (např. vysoký výsledek v testu inteligence a vzdělávací výsledky).</p>	
3.	<p>Otázka je srozumitelná všem našim respondentům. Je zásadní, aby otázku chápali všichni stejně. Není ideální se na srozumitelnost ptát našich kolegů v kanceláři, řešením je pilotáž. Na malém vzorku co nejvíce podobném zkoumané populaci si mohu otestovat, zda respondenti našim otázkám skutečně rozumí či nikoliv. Zároveň je vždy důležité myslet na to, koho se ptáme a otázky tomu přizpůsobit. Pokud bychom se dotazovali např. žáků 1. stupně základní školy, je potřeba otázky upravit tak, aby jim žáci rozuměli (viz příklad níže).</p> <p>✗ Příklad nevhodně položené otázky: <i>Jaký je váš názor na implementaci nových vzdělávacích metod v rámci školního kurikula?</i></p> <p>✓ Příklad lépe položené otázky: <i>Co si myslíte o nových způsobech učení, které zkoušíme ve škole?</i></p>	
4.	<p>Respondent je schopen nám poskytnout žádanou informaci. Podobně jako v případě validity není jednoduché odhadnout. Řešením je opět kvalitní pilotáž dotazníku.</p>	
5.	<p>Otázka se neptá na dvě věci najednou. V tomto případě jde o velmi častou chybu. Každá otázka by se měla týkat jen jedné věci. V případě jejich spojení může dojít ke zmatení respondenta, neboť na každou část otázky může mít jinou odpověď. Proto tedy například otázka „<i>Jak hodnotíte výuku matematiky a přístup Vašeho učitele?</i>“ musí být rozdělena na dvě otázky.</p> <p>✗ Příklad nevhodně položené otázky: <i>Jak hodnotíte výuku matematiky a přístup Vašeho učitele?</i></p> <p>✓ Příklad lépe položené otázky: <i>Jak hodnotíte výuku matematiky? Jak hodnotíte přístup Vašeho učitele? (v další otázce)</i></p>	

6.	<p><i>Naše otázka není sugestivní.</i> Je velmi důležité v otázce nenavádět k žádné odpovědi. Sugestivními otázkami navádíme respondenty k jednomu typu odpovědi, což je nepřípustné. Vždy chceme, aby respondenti odpovídali pravdivě bez ovlivnění otázkou.</p> <p> Příklad nevhodně položené otázky: <i>Souhlasíte s tím, že kvalita výuky matematiky na naší škole je na vysoké úrovni?</i></p> <p> Příklad vhodně položené otázky: <i>Jak byste ohodnotil/a výuku matematiky na naší škole?</i></p>	
7.	<p><i>Otázka neobsahuje předpoklady.</i> Stejně tak by se otázky měly vyhnout předpokladům. Ty pak často vedou ke zmatení respondentů a podobně jako sugestivní otázky vedou k určitému typu odpovědi.</p> <p> Příklad nevhodně položené otázky: <i>Jak často navštěvujete kroužek basketbalu?</i></p> <p> Příklad lépe položené otázky: <i>Navštěvujete kroužek basketbalu? Pokud ano, jak často? (v další otázce)</i></p>	
8.	<p><i>Výčet odpovědí na uzavřenou otázku je úplný.</i> V ideálním případě by nabízené možnosti na uzavřenou otázku měly pokrývat všechny možné odpovědi. Ne vždy však lze takovou podmínku splnit například z důvodu velkého množství nebo příliš individuálních možností. V takovém případě se používá varianta „Jiné“, kam respondent vyplňuje svou vlastní odpověď, pokud žádná z nabízených alternativ neodpovídá. Tuto možnost je však potřeba pečlivě zvážit, neboť respondent může použít možnost „Jiné“ i v případě, kdy by šlo zvolit z nabízených možností.</p>	
9.	<p><i>Použití otevřené otázky je opravdu nezbytné.</i> Základem kvantitativního výzkumu je standardizace, kterou nám ale otevřené otázky nezaručují. Otevřené otázky jsou zátěží jak pro respondenta, který se musí zamyslet a vlastními slovy naformulovat odpověď, tak pro výzkumníka, který tyto odpovědi bude následně analyzovat. Každé použití otevřené otázky v dotazníku je tak potřeba pečlivě rozmyslet. Pokud se bez nich neobjedeme, je na místě zvážit, zda je dotazníkové šetření (nebo obecně kvantitativní výzkum) vhodný způsob poznání, tzn. zda není vhodnější výzkum kvalitativní.</p>	
10.	<p><i>Otázka nevyžaduje příliš zobecněné údaje.</i> Otázku je potřeba co nejvíce respondentovi zkonkretizovat a přiblížit, zejména pokud se ptáme na údaje v průměru. Například na otázku „<i>Kolik knih přečtete v průměru za měsíc?</i>“ respondent odpoví obtížněji než na otázku „<i>Kolik knih jste přečetl za poslední čtyři týdny?</i>“. Druhou otázku už si respondent dokáže lépe představit a lépe na ni také odpoví. V kvantitativním výzkumu je také vhodnější se vyvarovat otázek začínající „Proč...?“. Ty respondenta donutí k důkladnějšímu myšlenkovému procesu a hodí se spíše do kvalitativního výzkumu.</p> <p> Příklad nevhodně položené otázky: <i>Kolik knih přečtete v průměru za měsíc?</i></p> <p> Příklad lépe položené otázky: <i>Kolik knih jste přečetl za poslední čtyři týdny?</i></p>	

11.	<p><i>Odpovědi všech respondentů by měly mít stejnou váhu.</i></p> <p>U jednotlivých témat mohou být respondenti informováni různě, což se následně může odrazit na jejich odpovědích. Například pokud budeme chtít znát názor na připravovanou politiku ministerstva, je pravděpodobnější, že úředníci budou obeznámenější než například učitelé. V takovém případě je pak vhodné použít různé filtrační otázky.</p>	
12.	<p><i>Otázka by neměla být nepříjemná, znepokojující či navozovat pocit ohrožení pravdivou odpovědí.</i></p> <p>Při dotazování se na citlivé věci (příjem, věk, ale i osobní záležitosti a prožitky) je potřeba maximálně dodržovat etické zásady, zejména anonymity. Respondent nám musí bezpodmínečně důvěřovat. Důležité je také myslet na formulaci otázek. Ptáme-li se například na trestání dětí, je lepší použít termínu „výchovné metody“. V případě zjišťování postojů k některým problematickým jevům je vhodné naformulovat otázku tak, aby se problematický jev zdál jako běžný (<i>Kdy jste naposledy kouřil marihuanu?</i>).</p> <p> Příklad nevhodně položené otázky: <i>Trestáte fyzicky své děti?</i></p> <p> Příklad lépe položené otázky: <i>Použijete v ojedinělých případech jako výchovnou metodu fyzických trestů?</i></p>	